

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

ABDULLA QƏDİRİ VƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

İxtisas: 5716.01 – Azərbaycan ədəbiyyatı
5717.01 – Türk xalqları ədəbiyyatı

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: Şəbnəm Qəni qızı Mirzəzadə

fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş
dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2025

Dissertasiya işi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Azərbaycan-Türkmənistan-Özbəkistan ədəbi əlaqələri şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri doktoru, dosent
Almas Qasım qızı Binnətova

Rəsmi opponentlər: filologiya elmləri doktoru, professor
Firuzə Abdulla qızı Ağayeva

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Leyla Mirzə qızı Ramzanova

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Şəhanə Əliyənnağı qızı Həsənova

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.05 – Dissertasiya şurası.

Dissertasiya şurasının
sədri

AMEA-nın həqiqi üzvü, filologiya
elmləri doktoru, professor
İsa Əkbər oğlu Həbibbəyli

Dissertasiya şurasının
elmi katibi

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
İsmixan Məhəmməd oğlu Osmanlı

Elmi seminarın
sədri:

filologiya elmləri doktoru, professor
Bədirxan Balaca oğlu Əhmədov

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Azərbaycan və Özbəkistan xalqlarının ədəbi tarixi qədim ənənələrə əsaslanır və bu əlaqələr əsrlər boyu biri-birinə qarşılıqlı təsir göstərərək zənginləşmişdir. Azərbaycan və Özbəkistan kimi orta q tarixi və mədəni köklərə malik olan xalqlar arasında ədəbi münasibətlərin tədqiqi, onların qarşılıqlı təsir mexanizmlərinin araşdırılması müasir ədəbiyyatşünaslığın aktual problemlərindən biridir. Bu əlaqələrin öyrənilməsi həm iki xalqın orta q mənəvi mirasının üzə çıxarılması, həm də ədəbi və mədəni irsin qorunması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrinin inkişafında özbək ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən Abdulla Qədiri xüsusi yer tutur. Onun zəngin ədəbi irsi, tarixiliklə zəngin nəsr və cəmiyyətin sosial problemlərinə həssas yanaşması iki xalqın ədəbiyyatı arasında mənəvi körpü rolunu oynayır. “Abdulla Qədiri və Azərbaycan ədəbiyyatı” mövzusunda yazılmış dissertasiya işi bu mənada, yalnız ədəbi əlaqələrə yeni töhfə verməklə məhdudlaşmır. Tədqiqat eyni zamanda, Abdulla Qədirinin ədəbi şəxsiyyətinin, bədii və publisistik irsinin Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında sistemli şəkildə araşdırılması ilə fərqlənir. Onun nəsr sahəsində qazandığı uğurlar, Türkistanda ilk tarixi roman janrının banisi kimi tanınması, publisistikasının zənginliyi və bu yaradıcılığın Azərbaycan ədəbiyyatı ilə səsləşməsi tədqiqatın aktuallığını və elmi əhəmiyyətini daha da artırır.

Abdulla Qədirinin ədəbi şəxsiyyəti, nəsr, publisistikası və Azərbaycan elmi mühitindəki yeri ilk dəfə olaraq Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələri kontekstində sistemli şəkildə tədqiq olunmuşdur. Bu tədqiqat eyni zamanda, iki qardaş xalqın ədəbi-mədəni əlaqələrinin müasir elmi yanaşmalar əsasında yenidən qiymətləndirilməsinə töhfə verir.

Ümumtürk xalqlarının folklorunun təsiri və bu sahədəki paralelliklər bədii sənət nümunələrinin formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Abdulla Qədirinin “Ötən günlər” və “Mehrab əqrəbi” romanlarında da folklor elementləri geniş şəkildə öz əksini tapmışdır.

Bu əsərlərdə məhəbbət dastanları ilə paralellər, folklorun qədim janrlarından biri olan inanclara əsaslanan süjetlər – sehr, cadu, Xoca Maaza inancı, orada gecələmə, arzular diləmə kimi inanclar və sınımalar müxtəlif formalarda təsvir edilmiş, özbək dilinə məxsus atalar sözü və zərbi-məsəllərdən yerli-yerində istifadə edilmişdir. Bu yanaşma folklor poetikasının tətbiqi bacarığı ilə yanaşı, romanların dilinə xüsusi lirik-psixoloji çalarlar və milli kolorit bəxş edir.

Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrinin inkişafı ilə bağlı çoxsaylı tədqiqatlar mövcuddur. Akademik İsa Həbibbəylinin sözləri ilə desək, bu əlaqələr *“dərindən mənəvi bağlılığımızın möhkəmlənməsinə xidmət etmişdir”*¹.

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında sənətkarın yaradıcılığından *“Ötən günlər”*² romanını ilk dəfə Xəlid Səid Xocayev tərcümə etmişdir. Müxtəlif zamanlarda Pənah Xəlilov *“SSRİ xalqları ədəbiyyatı”*³, Elman Quliyev *“Türk xalqları ədəbiyyatı”*⁴ adlı dərslərində Abdulla Qədri yaradıcılığına yer ayırmışlar.

Almaz Ülvi *“Azərbaycan-özbək (çığatay) ədəbi əlaqələri (dövrələr, simalar, janrlar, təmayüllər)”* monoqrafiyasının *“Realist çığatay (özbək) nasiri”* bölməsində⁵, *“Özbək ədəbiyyatı”* kitabında yer alan *“Abdulla Qədri və Azərbaycan”*, *“Abdulla Qədri: tənqid, təhlil və şərhlər”* məqalələrində⁶ yazıçının çoxşaxəli yaradıcılığı işıqlandırılmış, onun nəsrini təhlil olunmuşdur.

Abdulla Qədri öz ölkəsində də hərtərəfli tədqiq olunmuş,

¹ Həbibbəyli, İ. Ədəbiyyatdan-əbədiyyətə // *“Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq”* (Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələri xüsusi buraxılış) jurnalı, – Bakı: Elm və təhsil, – 2020. №1, – s.19.

² Xocayev, X.S. *“Ötən günlər”* romanı / X.S.Xocayev. – Bakı: Azərənşr, – 1928. – 335 s.

³ Xəlilov, P.İ. SSRİ xalqları ədəbiyyatı: [2 cildə, 2-ci nəşr] / P.İ.Xəlilov. – Bakı: Maarif, – c.2. – 1977. – 360 s.

⁴ Quliyev, E.H. *Türk xalqları ədəbiyyatı // Təkmilləşdirilmiş və yenidən işlənmiş 4-cü nəşr* / E.H.Quliyev. – Bakı: Elm və təhsil, – 2017. – 632 s.

⁵ Binnətova, A.Ü. *Azərbaycan-özbək (çığatay) ədəbi əlaqələri (Dövrələr, simalar, janrlar, təmayüllər)* / A.Ü.Binnətova.– Bakı: Qartal, – 2008. – s.173-187.

⁶ Almaz Ülvi Binnətova. *Özbək ədəbiyyatı (ədəbi portret cizgiləri, araşdırmalar, müsahibələr, yol qeydləri)*. – Bakı: “Elm və təhsil”, 2016, – s.61-76; – s.76-82.

Matyaqub Koşcanovun “Abdulla Qədirinin təsviri sənəti”⁷, Ömərəli Normatovun “Ötən günlər” heyreti”⁸, Nəbican Baqinin “Qətlnamə”⁹, Həbibulla Qədirinin “Abdulla Qədiri müasirlərinin xatirəsində”¹⁰, Xandəmir Qədirinin “Ədib tərifi”¹¹, Sabir Mirvaliyevin “Abdulla Qədiri: həyatı və yaradıcılığı”¹², Bahadur Kərimovun “Abdulla Qədiri və hermenevtik təfəkkür: elmi monoqrafiya”¹³ kimi kitabları qələmə alınmışdır. Özbək ədəblərinin Azərbaycan ədəbiyyatı ilə müqayisəli şəkildə, ədəbi-tarixi kontekstdə hərtərəfli öyrənilməsi və tədqiqi hər iki ölkənin alimləri qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri olduğu üçün bu əlaqələrə həsr olunan bir çox tədqiqatlar, monoqrafiya və məqalələr yazılmışdır. “Abdulla Qədiri və Azərbaycan ədəbiyyatı” bu günə qədər Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında elmi-nəzəri cəhətdən bir bütöv şəkildə öyrənilməmiş, müasir dövrdə isə Azərbaycan-Türküstan ədəbi-mədəni əlaqələrini araşdırarkən Abdulla Qədiri yaradıcılığına yer verilmişdir.

Lakin bu tədqiqat işində Abdulla Qədirinin bədii və publisistik yaradıcılığı ilk dəfə sistemli şəkildə araşdırılmış, sistemləşdirilərək təqdim edilmişdir.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Özbək ədəbiyyatının klassiki və cədid ədəbi hərəkatının aparıcı nümayəndəsi Abdulla Qədirinin zəngin yaradıcılığı bu tədqiqatın əsas obyektini təşkil edir. Dissertasiya işinin predmeti isə Abdulla Qədirinin ədəbi irsi müstəvisində Azərbaycan və özbək ədəbi əlaqələrinin yeni bir

⁷ Qo’shjonov, M. Abdulla Qodiriyning tasvirlash san’ati / M.Qo’shjonov. – Toshkent: Fan, – 1966. – 76 b.

⁸ Normatov, U. “O’tkan kunlar” hayrati / U.Normatov. – Toshkent: O’qituvchi, – 1996. – 80 b.

⁹ Boqiy, N. Qatlnoma / N.Boqiy. – Toshkent: Nashriyot-matbaa birlashmasi, – 1992. – 151 b.

¹⁰ Qodiriy, H. Abdulla Qodiriy zamondoshlari xotirasida / H.Qodiriy. – Toshkent: Adabiyot va san’at, – 1986. – 176 b.

¹¹ Qodiriy, X. Tarifi adib / X.Qodiriy. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalk merosi, – 2004. – 32 b.

¹² Mirvaliev, S. Abdulla Qodiriy: hayoti va ijodi / S.Mirvaliev. – Toshkent: Fan, – 2004. – 175 b.

¹³ Karimov, B. Abdulla Qodiriy va germeneytik tafakkur: ilmiy monografiya / B.Karim. – Toshkent: Akademyanashr, –2014. – 256 b.

yaradıcılıq mərhələsində əldə etdiyi məziyyətlərin tarixi-müqayisəli aspektdə təhlilindən ibarətdir.

Tədqiqatın digər mühüm əhəmiyyət kəsb edən istiqaməti isə Azərbaycan və özbək xalqları arasında tarixən mövcud olan ədəbi əlaqələrin inkişaf dinamikasını üzə çıxarmaq və bu əlaqələri müqayisəli yanaşma əsasında izləməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiya işinin əsas məqsədi özbək ədəbiyyatının klassiki Abdulla Qədirinin yaradıcılığı əsasında Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrinin tarixi inkişafını və bu əlaqələrin indiki vəziyyətini tədqiq etmək, həmçinin ədəbi əlaqələrin müqayisəli tədqiqi (komparativistika) və tərcümə sənəti sahəsində əldə edilən nailiyyətlərin əsas nəzəri prinsiplərini müəyyənləşdirməkdir. Bu elmi məqsəd və vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün aşağıda qeyd olunan məsələlərin həlli nəzərdə tutulur:

– Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrinin XIX və XX əsrlərdəki inkişafını təhlil etmək, bu dövrlərdə fəaliyyət göstərən sənətkarları birləşdirən ədəbi-estetik amilləri araşdırmaq və xüsusilə Abdulla Qədirinin şəxsində cədid hərəkatının Azərbaycan ədəbiyyatında özünü göstərən maarifçilik konsepsiyasını tarixi və ənənəvi aspektlərdə qiymətləndirmək;

– Abdulla Qədirinin yaradıcılığı nümunəsində Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrinin milli zəminini, yeni meyar və yanaşmaların tətbiqini təhlil edərək, konkret ədəbi faktlar əsasında bu əlaqələrin inkişafını və bu əlaqələri zərurətə çevirən amilləri müəyyənləşdirmək;

– Ədəbi növ və janr müxtəlifliyi çərçivəsində, Abdulla Qədirinin nəsr yaradıcılığının Azərbaycan nəsrinə uyğunluq təşkil edən məqamlarını ortaya qoymaq;

– “Molla Nəsrəddin” və “Müştüm” jurnallarının nəşri vasitəsilə hər iki xalqın ədəbi-mədəni həyatının inkişafını göstərən satirik milli mətbuatın rolunu araşdırmaq, Azərbaycan “Molla Nəsrəddin”inin təsiri ilə özbək satirik jurnalının yaranmasını və bu hadisənin tarixi əhəmiyyətini vurğulamaq;

– Abdulla Qədirinin əsərlərinin, xüsusən də “Ötən günlər” və “Mehrab əqrəbi” romanlarının Azərbaycanda tərcümə olunaraq bir neçə dəfə nəşrini və tədqiqini nəzərə alaraq, bu fəaliyyətin hər iki

xalqın ədəbi-mədəni əlaqələrinin inkişafına verdiyi töhfəni nəzəri və elmi aspektlərdən qiymətləndirmək, türk xalqları ədəbiyyatında bu əsərlərin tarixi əhəmiyyətini qeyd etmək.

Tədqiqat metodları. Tədqiqat işinin yerinə yetirilməsi zamanı tarixi-müqayisəli tədqiqat metodundan istifadə edilmişdir. Dissertasiya işinin yazılmasında tarixilik prinsipi əsas götürülmüşdür.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar. Dissertasiya işində Abdulla Qədirinin çoxsaxəli və çoxistiqamətli yaradıcılıq irsinin Azərbaycan ədəbi mühiti ilə qarşılıqlı əlaqələrinin və səsleşmələrinin əhəmiyyətini nəzərə alaraq aşağıdakı əsas müddəalar müdafiyyə təqdim edilmişdir:

– Abdulla Qədirinin çoxsaxəli yaradıcılıq irsi Şərq-İslam dəyərlərinə əsaslanan əxlaq, ailə-məişət və idarəçilik sahələrinə tamamilə yeni yanaşma tərzini nümayiş etdirən bir fenomen kimi təqdim edilmiş, bu irsin Azərbaycan ədəbiyyatı və ədəbi-ictimai fikri ilə səsleşən aspektləri müqayisəli şəkildə təhlil olunmuşdur.

– Ədibin yetişdiyi ədəbi-mədəni mühit və ictimai-tarixi şərait cədidçilik hərəkatının bir alternativ ədəbi istiqamət kimi formalaşmasının zəruriliyini şərtləndirən amillər çərçivəsində təhlil edilmiş, bu hərəkatın əsas məfkurə xüsusiyyətlərinə elmi münasibət bildirilmişdir.

– Abdulla Qədirinin şeir, nəsr, dramaturgiya və publisistika sahələrində məhsuldar fəaliyyətinin Azərbaycan ədəbi-ictimai mühiti ilə qarşılıqlı əlaqələri araşdırılmış, Cəlil Məmmədquluzadə irsi ilə yaradıcılıq təsirləri elmi əsaslarla təsdiq edilmişdir.

– Ədibin əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi, bu tərcümələrin Azərbaycan elmi və ədəbi mühitində doğurduğu elmi marağın səbəbləri geniş əsaslandırma və təhlil əsasında araşdırılmışdır.

– Abdulla Qədirinin yaradıcılığı istər sovet dönəmində, istərsə də müstəqillik illərində Azərbaycan oxucusu və ədəbiyyatşünaslığı üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən məqamlar əsasında sistemli şəkildə tədqiq edilmişdir.

– Tədqiqat boyu Abdulla Qədirinin ədəbi irsi Azərbaycan ədəbi-bədii və elmi-nəzəri fikri ilə paralel şəkildə araşdırılmış, bu iki sahə bir-birinə fakt, təhlil və münasibət üçün geniş perspektivlər açan

müstəvilər kimi təqdim edilmişdir.

Tədqiqat işinin elmi yeniliyi. “Abdulla Qədiri və Azərbaycan ədəbiyyatı” mövzusu ilk dəfə olaraq Azərbaycan və özbək ədəbiyyatşünaslığında bütöv bir dissertasiya şəklində öyrənilmişdir. Bu tədqiqat işi ədəbi əlaqələrin zəruri bir sahə kimi inkişaf perspektivlərini müəyyənləşdirmək və bu istiqamətdə ədəbi şəxsiyyətlərin rolunu elmi baxımdan dəyərləndirmək kimi yenilikləri özündə ehtiva edir. Dissertasiya çərçivəsində aşağıdakı mühüm elmi yeniliklər ortaya qoyulmuşdur:

– Abdulla Qədirinin yaradıcılığı ilk dəfə olaraq Azərbaycan ədəbi-mədəni mühiti ilə qarşılıqlı ədəbi əlaqələr kontekstində nəzərdən keçirilmişdir;

– Ədəbi təsir baxımından Abdulla Qədirinin Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış nümayəndələrinin – Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Cəfər Cabbarlı, Yusif Vəzir Cəmənzəminli və s. yaradıcılığından əxz etdiyi məziyyətlər barədə təsəvvür yaradılmışdır;

– Bir sənətkar kimi Abdulla Qədiri irsinin Azərbaycan oxucusu və ədəbi-elmi ictimaiyyəti üçün maraq doğuran məqamları təhlilə cəlb olunmuşdur;

– Ədibin yaradıcılığında tarixi roman janrının zaman və real gerçəklikləri əks etdirmək xüsusiyyəti yeni prizmadan təhlilə yönəldilmişdir;

– Abdulla Qədirinin şeir yaradıcılığı və dramaturji irsi ilk dəfə sistemli şəkildə nəzərdən keçirilmiş, ədibin ədəbi növ və janr tipologiyasının səciyyəvi cəhətləri barədə yekdil elmi qənaətlərə gəlinmişdir;

– Abdulla Qədirinin publisistikası ilk dəfə Azərbaycan dövrü mətbuatı ilə müqayisəli surətdə araşdırılmışdır;

– Türküstanda dərc olunan “Müştüm” jurnalı Azərbaycanda fəaliyyət göstərən “Molla Nəsrəddin” jurnalı ilə müqayisə olunmuş, ilk dəfə fakt və sübutlara əsaslanaraq “Müştüm” satirik jurnalının başlanğıcını və istiqamətini məhz “Molla Nəsrəddin” jurnalından götürdüyü təsdiq olunmuşdur;

– Bir çox mənbələrdə “Müştüm” jurnalının banisinin Abdulla Qədiri olması məsələsi araşdırılmış, tədqiqatlar nəticəsində yazıçının

jurnalin fəal tərəfdarı, iştirakçısı olması faktı üzə çıxarılmışdır;

–“Müştüm” jurnalının müxtəlif dövrlərdə fəaliyyət göstərmiş baş redaktorları (Qazi Yunus, Kamil Alimov, Ziya Səid, Qulamqazir Qafurov, Cüməniyaz Mahmudov, Hüseyn Şəms, Mümtaz Məhəmmədov, Akmal Polad, Zakir Yoldaş, Mirmöhşün, İbrahim Rəhim, Maqşud Koriyev, Cura Sadullayev, Nemət Aminov, Aşurəli Curayev, Nasircan Daşmatov) haqqında Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında ilk dəfə doğru elmi qənaətə gəlinmişdir;

–Tərcümə ədəbi əlaqələrin zəruri bir vasitəsi kimi Abdulla Qədirinin yaradıcılığı nümunəsində Azərbaycan dilinə çevrilməsini zəruri edən amillər əsas elmi hədəf kimi müəyyənləşdirilmişdir;

–Xalid Səid Xocayevin 1928-ci ildə ilk dəfə özbək dilindən tərcümə etdiyi “Ötən günlər” romanı hərtərəfli təhlilə cəlb olunmuş, Abdulla Qədiri romanlarının ilk tərcüməsi haqqında əhatəli müqayisələr aparılmışdır;

–“Ötən günlər” romanının 1933-cü ildə ilk dəfə Bakıda özbək dilində nəşri müəyyən edilmişdir;

–2023-cü ildə “Ötən günlər” romanının müasir əlifbaya uyğunlaşdırılaraq yenidən nəşr olunması faktı haqqında məlumat verilmiş və bütün tərcümə nəşrləri ilk dəfə olaraq geniş və müqayisəli şəkildə tədqiq olunmuşdur.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrinin tarixi və ayrı-ayrı yaradıcılıq mərhələlərinin, xüsusilə XIX və XX əsrlərdəki inkişafının nəzəri cəhətdən ümumiləşdirilməsi ilə yanaşı, ədəbi əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynayan tərcümə məsələləri dissertasiya işində xüsusi diqqətə alınmışdır. Abdulla Qədirinin yaradıcılığı əsasında formalaşan Azərbaycan-özbək ədəbiyyatları arasındakı ədəbi əlaqələr tarixən inkişaf etmiş ənənənin davamı kimi nəzərdən keçirilmişdir ki, bu da həm nəzəri, həm də praktiki baxımdan əhəmiyyətlidir.

Dissertasiya işindən özbək-Azərbaycan ədəbi əlaqələrini tədqiq edən mütəxəssislər, magistrantlar, tələbələr və müəllimlər faydalana bilərlər.

Tədqiqatın aprobeşiyası və tətbiqi. Dissertasiya işinin mövzusu AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Şurasında təsdiq edilmişdir. Dissertasiya işinin mövzusuna uyğun

məqalələr Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının reyestrinə daxil olan jurnallarda, respublika və beynəlxalq əhəmiyyətli konfrans materiallarında dərc olunmuşdur. **Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı.** Dissertasiya işi AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Azərbaycan-Türkmənistan-Özbəkistan ədəbi əlaqələri şöbəsində yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiya işinin strukturu. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Giriş - 14689 işarədən, I fəsil - 74428 işarədən, II fəsil - 79135 işarədən, III fəsil - 63677 işarədən, nəticə - 6037 işarədən ibarətdir. Dissertasiya işinin ümumi həcmi 237966 işarədən ibarətdir.

DİSSERTASIYA İŞİNİN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiya işinin “**Giriş**” hissəsində mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, tədqiqat metodları, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar, elmi yenilikləri, nəzəri və praktik əhəmiyyəti öyrənilmişdir.

Tədqiqat işinin birinci fəslə “**Abdulla Qədri: dövrü, ədəbi mühiti, həyatı və yaradıcılığı**” adlanır. Bu fəsil iki paraqraftan ibarət olub, birinci paraqraf “**Yazıçının dövrü, mühiti və müasirləri**” mövzusunda həsr olunmuşdur. XIX əsrin sonlarında meydana gələn cədidçilik hərəkatı milli zəmin üzərində inkişaf edərək türk xalqları arasında geniş yayılmışdır. Ərəb dilində “yeni” mənasını verən “cədidizm” termini, rus imperiyası dövründə ictimai-siyasi və intellektual hərəkat kimi formalaşmışdır. XIX əsrin 80-ci illərində Kırım, Kazan və Azərbaycanda, 90-cı illərdə isə Orta Asiyada geniş vüsət almışdır.

Cədidçilik yeni məktəb, mətbuat və milli inkişaf modeli olaraq dəyərləndirilmiş, milli azadlıq mübarizəsi fonunda özbək xalqı üçün mühüm mərhələ təşkil etmişdir. Hərəkatın əsas prinsipləri vətənpərvərlik, millətçilik, maarifçilik və tərəqqi olmuş, əsas məqsəd milli şüurun inkişaf etdirilməsi və müstəmləkə zülmündən xilas olmaq idi. Cədidçilik yalnız mədəni fenomen olmayıb, eyni zamanda

Türk-İslam hüquq sisteminin bərpası və hüquqi biliklərin yayılmasına töhfə vermişdir. Maarifçilik və tərəqqi prinsiplərinə əsaslanan bu hərəkətin liderləri Avropa təhsil sistemində önəm verərək gənc nəslin yetişdirilməsini vacib hesab etmişlər. Mustafa Rəşid Paşa (Osmanlı), İsmayıl bəy Qaspiralı (Kırım-tatar) və Mirzə Fətəli Axundzadə (Azərbaycan) kimi mütəfəkkirlər öz ideyaları ilə Türkünstanda ədəbi-mədəni inkişafı dəstəkləmiş və özbək ədəbiyyatına mühüm təsir göstərmişlər.

XIX əsrin ikinci yarısında türk xalqlarının ictimai-siyasi və mədəni mühitində baş verən mühüm dəyişikliklər İsmayıl bəy Qaspiralının fəaliyyəti ilə bağlıdır. O, “Tərcüman” qəzetini nəşr edərək Türkünstanda mətbuatın inkişafına mühüm töhfə vermişdir. XIX əsrin sonlarında – türk xalqları üçün çətin bir dövrdə ilk dəfə “Əkinçi”, daha sonra “Ziya” və “Kəşkül” qəzetləri nəşr olunmuşdur. 1883-cü ildə nəşr olunan “Tərcüman” isə türk dünyasında mətbuatın inkişafında yeni bir mərhələni simvollaşdırmışdır. İsmayıl bəy Qaspiralı “Tərcüman”la yanaşı, “Şəfəq”, “Ay”, “Ulduz”, “Kəmə”, “Həqiqət” və s. çap etdirmiş, qəzet isə onun mədəni irsinin əsasını təşkil etmişdir.

Türkünstanda yaranan cədid hərəkəti, öz ictimai və məfkurə istiqamətləri ilə yanaşı, ədəbi-estetik prinsiplərinə əsaslanaraq yeni bir ədəbiyyat formalaşdırdı. Bu, “Cədidçilik ədəbiyyatı” adı ilə Türkünstan ədəbiyyatı tarixində yeni bir dövrün başlanğıcı oldu. XX əsrin əvvəllərindən 1937-ci ilə qədər fəaliyyət göstərən cədid hərəkəti qısa bir dövr ərzində, özbək ədəbiyyatına çoxsaylı böyük şairlər, yazıçılar və alimlər bəxş etdi. Bu ədəbiyyatın əsas simalarından biri olan Abdulla Qədiri ilə yanaşı, Kamil Xarəzmi, Məhəmmədəminxoca Muqumi, Zakircan Furqat, Münəvvərqari Əbdürrəşidxanov, İsaqخان İbrət, Məhəmmədəşrif Sufizadə, Seyidəhməd Əczi, Mahmudxoca Behbudi, Əbdürrauf Fitrət, Tolaqan Xocamyarov Təvəlla, Əbdülhəmid Çolpan, Abdulla Əvlani, Həməzə Həkimzadə Niyazi, Sədrəddin Ayni kimi görkəmli ədiblər, cədidizm hərəkətinin ən mühüm simalarındandır.

Türkünstanda Buxara, Xivə, Kokand, Daşkənd və Səmərqənd kimi şəhərlərdə formalaşan ədəbi mühitlər regionun mədəni inkişafında mühüm rol oynamışdır. Abdulla Qədirinin yetişdiyi

ədəbi-mədəni mühit XX əsr özbək ədəbiyyatının mürəkkəb və ziddiyyətli dövrünü əhatə edir. Bu dövrdə yaranan yaradıcılıq axtarırları və ədəbi meyillər görkəmli ədəbi şəxsiyyətlərin formalaşmasına təsir göstərmişdir. Abdulla Qədiri kimi yazıçıların yaradıcılığı ənənə və varislik prinsiplərini qorumaqla bərabər, fərdi estetik axtarırların inkişafı ilə də səciyyəlidir. Onun yazıçı kimi formalaşmasında XIX əsr və XX əsrin əvvəllərində özbək xalqının tarixi taleyində baş verən ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi proseslər həlledici rol oynamış, bu amillər onun məfkurə və estetik dünyagörüşünün zənginləşməsinə ciddi təsir göstərmişdir.

İkinci paraqraf **“Yazıçının ədəbi şəxsiyyəti və irsi”** adlanır. XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Abdulla Qədiri özünəməxsus yazıçı manerası və fərdi üslubu ilə seçilmiş, özbək milli romanının banisi, satirik, publisist, tərcüməçi kimi tanınmışdır.

1930-1950-ci illər tarixdə və ədəbiyyatda repressiya illəri kimi yadda qalmışdır. Abdulla Qədiri də bu dövrün ədəbi nümayəndəsi olaraq repressiya qurbanı olmuşdur. O, 44 illik həyatında iki dəfə həbs olunmuşdur. İlk dəfə 1926-cı ildə “Müşüm” jurnalının 27-ci sayında “Ovsar” imzası ilə çap etdiyi “Toplanmış ifadələr” (“Yig’indi gaplar”)¹⁴ məqaləsinə görə həbs edilmiş, daha sonra isə 1937-ci ilin 31 dekabrında Özbəkistan SSR Cinayət Kodeksinə əsasən “Milli iddihad” təşkilatının üzvü, millətçi və xalq düşməni kimi ittiham olunmuşdur. 4 oktyabr 1938-ci ildə özbək ədəbiyyatının görkəmli simaları – Abdulla Qədiri, Əbdülhəmid Çolpan və Əbdürrauf Fitrət güllələndilər.

XX əsr özbək xalqının tarixində milli özünüdərk və oyanış dövrü kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu dövrdə cədidçilik hərəkatı mənəvi həyatın bütün aspektlərinə nüfuz edərək ədəbiyyat və mədəniyyət sahələrində yeni meyillərin və yaradıcılıq istiqamətlərinin formalaşmasına səbəb olmuşdur. Xüsusilə XX əsrin 20-ci illərinə qədər özbək poeziyası, nəsr və dramaturgiyası təşəkkül tapmağa başlamış bu da ədəbi mühitin vahid kontekstdə inkişafına şərait yaratmışdır.

Abdulla Qədiri öz qısa, lakin məhsuldar yaradıcılıq dövründə

¹⁴ Ovsar. Yig’indi gaplar // “Mushtum” jurnoli. Toshkent: –1926, №27.

ədəbiyyatın lirik, epik və dramatik növlərində fəaliyyət göstərərək özbək ədəbiyyatının tarixində əhəmiyyətli iz qoymuşdur. Onun nəsr sahəsindəki yaradıcılığı ilə yanaşı, şeir, dramaturgiya, publisistika və tərcüməçilikdə də fəaliyyəti diqqətəlayiqdir. Bu çoxşaxəli fəaliyyət nəticəsində yazıçı özbək ədəbiyyatına dəyərli əsərlər qazandırmışdır. Abdulla Qədirinin ilk yaradıcılığı məhdud olsa da, yüksək bədii keyfiyyəti ilə fərqlənir. Onun cəmi 5 müstəqil (“Toy”, “Əhvalımız”, “Millətim üçün bir qərar”, “Fikir ağlayır”, “Pisdir, pis...”)) və nəsr əsərlərinin daxilində təqdim olunan şeirləri məlumdur.

Abdulla Qədri dramaturgiya sahəsindəki fəaliyyətinə 1915-ci ildə başlamış və həmin dövrdə “Bəxtsiz kürəkən” (“Baxtsiz kuyov”) adlı dörd pərdəli faciəsini qələmə almışdır. Bu əsər Mahmudxoca Behbudinin “Ata qatili” pyesindən ilhamlanaraq yaradılmışdır. “Bəxtsiz kürəkən” əsəri 1915-ci ildə kitab halında nəşr edilmiş və 1920-ci illərə qədər teatr səhnələrində mütəmadi olaraq səhnələşdirilmişdir.

XX əsrin əvvəllərində Özbəkistanda iqtisadi-siyasi böhran, kütləvi etirazlar, xüsusilə 1916-cı il əmək qiyamı və 1917-ci il Fevral inqilabı, Abdulla Qədirinin ictimai-siyasi baxışlarına və ədəbi mövqeyinə dərin təsir göstərmişdir. Yazıçı bu dövrdə müxtəlif mövzuları əhatə edən bir çox hekayə qələmə almışdır. Onun “Əxlaqsız” (“Juvonboz”), “Ulaq üstündə” (“Ulokda”), “Cinlər məkanı” (“Jinlar bazmi”) və “Şübhə” (“Shubha”) kimi əsərləri öz dövrünün sosial-siyasi reallıqlarını əks etdirən nümunələrdir.

1934-cü ildə yazılmış “Abid Kətmən” povestində isə 1930-cu illərdə Türküstan bölgəsində kənd təsərrüfatının kollektivləşdirilməsi ilə bağlı proseslər əks olunmuşdur.

Abdulla Qədirinin nəsr yaradıcılığı arasında diqqətəlayiq əsərlərdən biri də “Mən də günəşlə mübarizə aparıram” adlı hekayəsidir. 1932-ci ildə “Özbək sovet ədəbiyyatı” jurnalının 3-cü nömrəsində çap olunmuş əsər sonralar “Abid Kətmən” povestinə daxil edilmişdir. Lakin bu hekayə müstəqil süjet və kompozisiya xüsusiyyətləri ilə ayrıca bir əsər kimi dəyərləndirilir.

Abdulla Qədri tərcümə sahəsində də mühüm fəaliyyət göstərmişdir. O, rus ədəbiyyatından Nikolay Qoqolun “Evlilik”, Anton Çexovun “Buqələmun” hekayələrini, eləcə də, tatar fiziki

Abdulla Şinasinin “Fizika” (1928) kitabını tərcümə edərək elm sahəsində faydalı işlər görmüşdür. Yazıçı Kazanda nəşr olunan “Rusca-özbəkçə toplam sözlük” (1934) lüğətinin tərtibində iştirak etmiş, xüsusilə “p” hərfi ilə başlayan sözlərin tərcüməsini həyata keçirmişdir.

Tədqiqat işinin bu fəslində əldə edilən elmi nəticələr iddiaçının aşağıdakı məqalələrində öz əksini tapmışdır:^{15 16 17 18 19 20}

Dissertasiya işinin ikinci fəslə “**Abdulla Qədri yaradıcılığında epik növün yeri və mövqeyi**” adlanır. Bu fəsil üç paragrafdan ibarətdir. İlk paragraf “**Abdulla Qədri romanlarının mövzusu, ideya-sənətkarlıq xüsusiyyətləri**” adlanır. Roman janrının professional ədəbiyyat kimi formalaşması dünya ədəbiyyatında XVIII əsrə, Azərbaycan ədəbiyyatında isə XIX əsrə təsadüf edir. Bu barədə haqlı olaraq qeyd olunur: “*Nisbətən gec yaranan roman janrı başqa ədəbi növləri sıxışdırıb çıxarmamış, əksinə, onlardan çox şey əxz etmiş, bir sıra ənənələri zənginləşdirmişdir. Heç bir ədəbi növ başəriyyətin tarixini, ictimai-siyasi və mənəvi həyatını, dövrün ehtiras və pafosunu roman janrı qədər hərtərəfli, dərinlən əks etdirmək gücünə qadir deyildir*”²¹.

Abdulla Qədri “Ötən günlər” tarixi romanını 1919-cu ildə

¹⁵ Babayeva, Ş. Azərbaycan və özbək cədidçiləri (maarifçiləri) İ.Qaspiralının ideyaları müstəvisində. “Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq” beynəlxalq elmi jurnalı Bakı, 2021, №1. – s. 60-67.

¹⁶ Babayeva, Ş.. Abdulla Qədri hekayələrində tematik obrazlar sistemi. Ukrayna Təhsil və Elm Nazirliyi Vçeni Zapiski adına Tavriyski Milli Universiteti V.İ. Vernadski seriyası: Filologiya. Jurnalist, 2022. – s.19-24.

¹⁷ Babayeva, Ş. Cədid dramaturgiyası və teatrının təşəkkülü – “Bəxtsiz kürəkən” pyesi. Filologiya və sənətşünaslıq. – Bakı, 2022, №1. – s. 214-220.

¹⁸ Babayeva, Ş. Abdulla Qədriinin ədəbi axtarışları. Xəbərlər məcmuəsi. “İctimai və humanitar” elmlər seriyası №1(3). – Gəncə, 2022. – s.138-144

¹⁹ Mirzəzadə, Ş. XX əsrin əvvəllərində özbək və Azərbaycan ədəbiyyatında dramatik janrlar təkamülü. – Daşkənd: 2023, №4. – s.51-55

²⁰ Mirzəzadə Ş.Q. Cədidizm dövründə ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni mühit // “O‘zbek va Ozarbayjon filologiyasining dolzarb masalalari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materialları [Matn] I Jild, – Xorazm: “Khwarezm travel” MChJ nashriyoti, – 2024, 15/16-aprel. – s.116-122.

²¹ Xəlilov, Q. Azərbaycan romanının inkişaf tarixindən. Redaktoru Q.Qasımzadə, Bakı: “Elm” nəşriyyatı, 1973. – s.5.

yazmağa başlamış, 1922-ci ildən romandan parçalar dövrün bir çox inqilabi jurnallarında, 1925-ci ildə hissələr üzrə ayrı-ayrılıqda, 1926-cı ildə isə bütöv bir roman şəklində nəşr edilmişdir. Yazıçı “Mehrab əqrəbi”, digər adı ilə “Xudayarxan və Mirzələrin həyatından tarixi roman”ını 1928-ci ildə yazmış, roman 1929-cu ildə Daşkənddə çap olunmuşdur. “Ötən günlər” və “Mehrab əqrəbi” romanlarında müəllifin əsas mövzu kimi tarixə müraciət etməsi səbəbsiz deyildir. Tarixi dövr dəyişir, baş verən hadisələr həmin dövrdə gizli qalır. Lakin ədəbiyyatın gücündən istifadə edən yazıçılar tarixi bədiiləşdirərək onu yaddaşlara köçürürlər.

Belə yekun qənaətə gəlmək olur ki, roman janrına müraciət etməklə Abdulla Qədiri özbək ədəbiyyatının inkişafında yeni bir mərhələnin başlanğıcına öz töhfəsini vermişdir.

İkinci fəslin ikinci paragrafi **“Ötən günlər” romanı özbək tarixi romanının ilk nümunəsi kimi** adlanır. “Ötən günlər” əsərində Abdulla Qədiri XIX əsrin ortalarında Türküstan tarixini və xüsusi olaraq özbək xalqının real həyatını bədii şəkildə əks etdirmək məqsədi daşıyır. Yazıçı dövrün mühüm tarixi və ictimai proseslərini dərinlən təhlil etməklə yanaşı, insanların əhval-ruhiyyəsini, arzu və istəklərini, sevinc və qayğılarını təsvir etməkdə ustalıq nümayiş etdirmişdir. Əsərdə hadisələr canlı və çoxşaxəli obrazlar vasitəsilə yüksək sənətkarlıqla təqdim olunmuşdur.

Abdulla Qədiri yaradıcılığında diqqətçəkən əsas xüsusiyyətlərdən biri onun tarixi dönüş nöqtələrinə, xüsusilə xalq arasında baş verən mühüm hadisələrə istinad etməsidir. Bu xüsusiyyət yazıçının tarixi nəsrində, xüsusən də “Ötən günlər” romanında özünü bariz şəkildə göstərir. Roman XIX əsrin ortalarında xanlıqlar dövründə baş verən hadisələri əks etdirərək, həmin dövrün siyasi və ictimai ziddiyyətlərini işıqlandırmışdır.

Yazıçı XX əsrin 20-ci illərinin qabaqcıl ideoloji baxışları çərçivəsində keçmiş hadisələri yenidən qiymətləndirmiş və bu əsəri öz yaradıcılığında dönüş nöqtəsi olaraq təqdim etmişdir. “Ötən günlər” əsəri məzmunu, forması və üslubu ilə Türküstan ədəbiyyatında əhəmiyyətli bir yenilik kimi qəbul edilir. Özbək ədəbiyyatında ilk tarixi roman olaraq, bu əsər Abdulla Qədirinin milli ədəbiyyatda qazandığı böyük bir nailiyyət kimi qiymətləndirilir.

Roman Türkünstanın mövcud müstəmləkə zülmündən azad olunması və müstəqil bir həyat uğrunda mübarizəyə həsr edilmişdir. Burada yazıçı tarixi hadisələr fonunda xalqın azadlıq arzularını və sosial məsələlərini ön plana çıxarmışdır.

Bu paraqrafda Azərbaycan və özbək ədəbiyyatında ən aktual mövzu və problemlərin, o cümlədən cəmiyyət, real həyat və ailə-məişət sahələrindəki ciddi problemlərin müqayisəli təhlili aparılır. Hər iki ədəbi təcrübədəki paralellər və səsləşən məqamlar nəzərə alınaraq, mövzuların dərinlən araşdırılması, həlli yolları və onların bədii-estetik təsiri əsas müzakirə obyektinə çevrilir.

İkinci fəslin üçüncü paraqrafı **“Mehrab əqrəbi” romanında tarixi gerçəkliyin bədii inikası**” adlanır. Abdulla Qədirinin tarixi mövzuda qələmə aldığı ikinci romanı “Mehrab əqrəbi” və ya “Xudayarxan və Mirzələrin həyatından tarixi roman”ı bədii cəhətdən və ictimai-sosial problemlərin qoyuluşu və həlli yollarının axtarışı baxımından mükəmməl bir əsərdir.

Romanın strukturu, mövzusu ideya sənətkarlıq xüsusiyyətləri, toxunduğu ictimai mətləblər dövr baxımından fərqlənir. Burada XIX əsrin qaranlıq səhifələri, Türkünstanda – Kokand xanlığında baş verən hərc-mərclik, Xudayar xanın və onun ətrafında toplaşan yüksək vəzifəli şəxslərin öz mənəfətləri uğrunda günahsız insanların həyatını məhv etməsi, yoxsul təbəqədən olanların acınacaqlı vəziyyəti, din və şəriət adı altında öz mundar niyyətlərini həyata keçirən imamların əməlləri, eləcə də öz mənəviyyatı və məhəbbətinin xilas yolu daima mübarizə aparən insanların ağır taleyi işıqlandırılmışdır.

Ədəbiyyatımızda erkən evlilik problemi ilə bağlı qələmə alınmış bir çox əsərlər vardır. Bu əsərlər ilə yazıçılar qız övladlarına valideynin, cəmiyyətin bir küll halında münasibətini və XX əsrdə qızların savadsızlığından, cahilliyindən doğan fəlakətləri təsvir edir: Cəlil Məmmədquluzadənin “Danabaş kəndinin əhvalatları” povestində, “Ölülər” pyesində, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin “Seyidlər ocağı”, Yusif Vəzir Çəmənəminlinin “Yuxu”, Cəfər Cabbarlının “Gülzar”, “Gülər” hekayələrində və s.

Beləliklə, “Ötən günlər” romanında qaldırılan problemlər “Mehrab əqrəbi” romanında da dərin və hərtərəfli təsvir hədəfi seçilmiş, hakim dairələrin, mövcud üsul-idarələrin başında dayanan

hakimi mütləqlərin özbaşınalığı kəskin qınaq obyektinə çevrilmiş, elmi təhlil və şərhlər dövrün, zamanın real gerçəklikləri fonunda dəyərləndirilmişdir. Tarixi həqiqəti mümkün qədər real şəkildə ifadə etməyə çalışan yazıçının özünün povest adlandırdığı “Mehrab əqrəbi” əsəri özbək ədəbiyyatında tarixi roman səviyyəsinə qaldırılmış və “Ötən günlər” tarixi romanının bir növ davamı kimi qiymətləndirilmişdir.

Tədqiqat işinin bu fəslində əldə edilən elmi nəticələr iddiaçının aşağıdakı məqalələrində öz əksini tapmışdır:^{22 23 24 25}

Dissertasiya işinin üçüncü fəslı **“Abdulla Qədiri və Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı”** adlanır. Üç paraqrafdan ibarət fəslin ilk paraqrafı **“Abdulla Qədirinin həyatı və yaradıcılığı Azərbaycan elmi-nəzəri fikrində”** adlanır. Azərbaycan-özbək ədəbiyyatı tarixinin bütün dövrlərində ədəbi əlaqələr öz məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq müxtəlif formalarda davam etmişdir. Hazırda bu sahə geniş miqyasda inkişaf etmiş və onun yeni formaları meydana çıxmışdır. Müstəqillik dövründə ədəbi əlaqələr özbək ədəbiyyatında yaradıcılıq prosesinin fəal tərəfinə çevrildi.

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında Abdulla Qədirinin həyatı və yaradıcılığının öyrənilməsi, ədəbi əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Abdulla Qədiri yaradıcılığına ilk dəfə diqqət yetirən *“Xalid Səid Xocayevin adı digər məşhur türkoloqlarla – XX əsrin burulğanlarla dolu tarixində milli-mənəvi irsi qoruyub saxlayan, həmçinin mütərrəqi fikirlərlə yeni inkişaf yoluna qədəm qoyan alimlərlə bir sırada və ilk səhifədə”*²⁶ yazılmışdır.

²² Babayeva, Ş. Abdulla Qədirinin “Mehrab əqrəbi” romanının poetikası. Filologiya məsələləri. – Bakı, “Elm və təhsil”, 2021, №8. – s.343-349.

²³ Babayeva, Ş. “Ötən günlər” romanında ümumtürk folklor ənənələri. “Özbək dili və ədəbiyyatının qlobal miqyasda təbliği: nəticələr və vəzifələr” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfrans. – Toshkent, 16 oktyabr, 2021. – s.331-339.

²⁴ Babayeva, Ş. Abdulla Qədirinin “Mehrab əqrəbi” romanında qadın problemi məsələləri. II Qarabağ Beynəlxalq İctimai və Humanitar elmlərdə müasir araşdırmalar konfransı. – Bakı, 10 noyabr, 2021. – s.473-479.

²⁵ Babayeva, Ş. Abdulla Qədiri romanlarına nəzəri baxış. PoetikaİZM. – Bakı, 2022, №1. – s.57-62.

²⁶ Binnətova, A. Ü. Özbək ədəbiyyatı (ədəbi portret cizgiləri, araşdırmalar, müsahibələr, yol qeydləri). – Bakı: “Elm və təhsil”, 2016, – s.41-42.

Pənah Xəlilov 1977-ci ildə nəşr olunan “SSRİ xalqları ədəbiyyatı” dərsliyində Abdulla Qədinin “Ötən günlər” və “Mehrab əqrəbi” əsərlərini təhlil edərək onların ədəbi əhəmiyyətini geniş şəkildə şərh etmişdir. Müstəqillik dövründə klassik özbək ədəbiyyatı ilə yanaşı, XX əsr cədid ədəbiyyatına maraq artmış, yazıçının yaradıcılığı isə bu tədqiqatlar üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Pənah Xəlilov 1994-cü ildə həmin kitabı daha da təkmilləşdirərək “Türk xalqlarının və Şərqi slavyanların ədəbiyyatı” adı ilə çap etdirmişdir. Burada “XVI-XVIII əsrlər ədəbiyyatı” və “XIX-XX əsrlər ədəbiyyatı” başlığı altında özbək ədəbiyyatı haqqında da məlumatlar vermişdir. Lakin 1977-ci il nəşrindən fərqli olaraq, bu kitabda ayrı-ayrı özbək ədibləri haqqında məlumat verilməmiş, Abdulla Qədiri ilə bağlı materiallar əks olunmamışdır.

Elman Quliyevin “Türk xalqları ədəbiyyatı” dərsliyində görkəmli nasirin həyat və yaradıcılığı “Abdulla Qədiri” başlığı altında təqdim edilmişdir.

Hazırkı dövrdə də Abdulla Qədinin yaradıcılığı öz aktuallığını qorumaqdadır. Məsələn, onun “Ötən günlər”²⁷ romanı 2023-cü ildə yenidən nəşr olunmuşdur. Müstəqillik illərində nəşr olunan bu əsərlərdə, yazıçının ədəbi şəxsiyyəti və irsi ilə bağlı yeni mülahizələr irəli sürülmüşdür.

2024-cü ilin yanvar ayından Özbəkistanda “Cədid”²⁸ adlı qəzetin nəşrinə başlanmışdır. Qəzet “*sözün əsl mənasında, özbək maarifpərvər ziyalılarının arzulanacağı yeni dövrün simvoludur*”²⁹ və nəşrin əsas məqsədi repressiyaya məruz qalmış cədidçilərin, ziyalıların ədəbi şəxsiyyətlərini və irslərini yenidən qiymətləndirmək, onları daha geniş auditoriyaya tanıtmaya ibarətdir.

Bu fəslin ikinci paragrafı **“XX əsr cədid mətbuatı və**

²⁷ Qədiri, A.Q. Ötən günlər (özbəklərin həyatından tarixi roman) // Red. və ön söz müəllifi A.Ü.Binnətova; mətni 1928-29-cu illər nəşrindən yenidən çapa hazırlayan və məsul katib Ş.Mirzəzadə. – Bakı: Təhsil, – 2023. – 408 s.

²⁸ Jadid (adabiy, ilmiy-maʼrifiy va ijtimoiy haftalik gazeta). – Toshkent: Sharq– 2024 yil, 5 yanvar, №1 (1), – 8 b., – b.7 // <https://online.pubhtml5.com/gfyjzj/dwds/>

²⁹ Usmonova, N. “Jadid” gazetasi – birlashmoq davrining minbari: [Elektron manba] / – Oʻzbekiston: UZA Oʻzbekiston Milliy Axborot agentligi. https://uza.uz/oz/posts/jadid-gazetasi-birlashmoq-davrining-minbari_553851

publisistikası: “Müşüm” jurnalı “Molla Nəsrəddin”in davamçısı kimi” adlanır. XX əsrdə Türkünstanda mətbuat maarifçi ədiblərin fəaliyyəti sayəsində yeni bir inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Cədid dövrü mətbuatı milləti mübarizəyə və maariflənməyə istiqamətləndirən tribuna olmuşdur.

Azərbaycan mətbuatının inkişafı XX əsrin əvvəllərində əhəmiyyətli sürət qazandı və bu dövr onu Türkünstanla müqayisədə daha irəli bir mövqedə yerləşdirdi. Türkünstanda XIX əsrin sonlarında yaranmağa başlayan mətbuat XX əsrin əvvəllərində daha da fəallaşaraq inkişaf prosesinə daxil oldu. Bu dövrdə ictimai-siyasi şüurun yüksəldilməsi və milli maarifçilik ideyalarının yayılması istiqamətində mətbuatın əhəmiyyətini dərk edən mütərəqqi qüvvələr “Tərəqqi”, “Sədayi Fərqanə”, “Sədayi Türkünstan”, “Türk eli”, “Ulu Türkünstan”, “Hürriyyət” və bir sıra milli qəzetlərin nəşrinə nail oldular.

1905-ci ildən başlayaraq cədid hərəkatının əsas ideyalarını və təbliğatını əks etdirən müxtəlif jurnalların nəşrinə başlanmışdır. 1905–1925-ci illər arasında cədidçilərin əsas fikir və ideallarını özündə ehtiva edən mətbuat xalqın keçmişin mənfi təsirlərindən qurtulması, azad və rifah içində bir cəmiyyətin qurulması istiqamətində mübarizənin güclənməsi ilə əlaqəli şəkildə inkişaf etmişdir. Bu dövrdə “Ayna”, “Əl-islax”, “Əl-izah”, “Çayan”, “İzhar ul-haqq”, “Müşüm”, “Ələngə” kimi jurnallar dərc olunmuşdur.

XX əsr özbək ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Mahmudxoca Behbudi tərəfindən 1913–1915-ci illərdə nəşr olunan “Ayna” jurnalı ilk ədəbi jurnal hesab edilir. Bu jurnal cədid hərəkatı ideyalarının ədəbi və intellektual mətbuat vasitəsilə geniş yayılmasında mühüm rol oynamışdır. Türkünstanda 1928-ci ildə çap edilən “Ələngə” jurnalının 12-ci sayında azərbaycanlı Səmədağa Ağamalıoğlunun “Mədəni inqilab və yeni əlifba” adlı məqaləsinin dərc edilməsi də bu dövrdə mətbuatın dil və əlifba məsələlərinə böyük diqqət yetirdiyini göstərir.

Türk xalqları mətbuatı sahəsində diqqətəlayiq nümunələrdən biri “Buxarayı- Şərif” qəzeti olmuşdur. İlk nömrəsi 1912-ci il martın 11-də işıq üzü görən bu qəzet ilk tacik qəzeti hesab edilir. Qəzetin baş redaktoru Azərbaycan əsilli Mirzə Cəlal Yusifzadə olmuşdur.

Eyni zamanda, 1906-cı il aprelin 7-dən etibarən Tiflisdə nəşr olunmağa başlayan “Molla Nəsrəddin” jurnalı Orta Asiya və Yaxın Şərqdə demokratik mətbuatın təşəkkülü və inkişafında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Bu jurnal həm satirik üslubu, həm də cəmiyyəti maarifləndirməyə yönəlmiş məzmunu ilə dövrünün demokratik dəyərlərini geniş kütlələrə çatdırmağı bacarmışdır.

Abdulla Qədiri “Molla Nəsrəddin” jurnalının ədəbi-bədii və publisistik imkanlarından bəhrələnərək, 1923-cü ilin fevralın 18-də yaradılan “Müştüm” jurnalının səhifələrində fəal iştirak etmişdir. Bununla belə, qeyd olunmalıdır ki, Abdulla Qədiridən əvvəl, 1917-ci il iyunun 1-də, tatar ziyalıları İbrahim Tahiri və Xələf Tulakovun təşəbbüsü ilə Türkünstanda ilk satirik jurnal – “Türkünstan əqrəbi” çap edilmişdir. Bu jurnal öz dövründə ictimai həyatdakı çatışmazlıqları və mənfi cəhətləri kəskin tənqid edən bir nəşr olmuşdur.

Abdulla Qədiri və Qazi Yunusun rəhbərliyi və redaktorluğu ilə Daşkənddə ayda bir dəfə nəşr olunan “Müştüm” jurnalı özbək mətbuatı tarixinə satirik jurnal janrında yeniliklər gətirmişdir.

“Müştüm” jurnalının ilk nömrəsində Abdulla Qədirinin “Müştüm təsvirində” adlı məqaləsi dərc olunmuşdur. Bu məqalədə jurnalın nəşri ilə bağlı əsas məqamlar, məqsəd və məramlar ətraflı şəkildə ifadə edilmişdir. Jurnalın müxtəlif nömrələrində Abdulla Qədirinin “Siyasət meydanlarında”, “Salamnamə”, “Tərəqqi”, “Yaman göz”, “Birinci may”, “Üzr”, “Qarışıq”, “Daşkənd xəbərləri” və “Mətbuat günü” kimi çoxsaylı məqalə və felyetonları dərc edilmişdir. Bu yazılar vasitəsilə jurnal ictimai-siyasi həyatın müxtəlif məsələlərini satirik yanaşma ilə tənqid etmiş və maarifçilik ideyalarını təşviq etmişdir.

“Molla Nəsrəddin” və “Müştüm” jurnallarını birləşdirən əsas cəhət onların mövzularında yaranan eynilikdir. Hər iki jurnalın səhifələrində bənzər problemlər işıqlandırılmış, ictimai-siyasi və mədəni məsələlərə oxşar yanaşmalar sərgilənmişdir.

“Müştüm” jurnalı özbək mətbuatı tarixində ilk satirik nəşrlərdən biri kimi tanınır. Bu jurnalın əsas xüsusiyyəti karikaturalar vasitəsilə dövrün ictimai-siyasi və mədəni problemlərinin kəskin tənqidinə geniş yer verməsi olmuşdur. Jurnalın ilk rəssamı İştvan Tulya olmuş, daha sonra isə Xudayberdi Toxtabayev, Ənvər Abidcan,

Alimcan Xaliqov, Mahmud Eşanqulov, Nemətulla İsmatullayev, Şöhrət Amanov, Həsən Sadiqov, Mirsəid Qaziyev və s. kimi sənətkarlar jurnalda öz əsərləri ilə çıxış etmişlər. Bu rəssamların yaratdığı karikatura və illüstrasiyalar vasitəsilə “Müştüm” yalnız əyləncəli satirik nəşr olmaqla kifayətlənməmiş, eyni zamanda dövrün əsas problemlərini cəmiyyətə çatdıran güclü maarifçilik funksiyası daşımışdır.

“Müştüm” jurnalı XX əsrin 50-80-ci illəri arasında özünün ən güclü inkişaf dövrünü keçirmişdir. Jurnalı 2019-cu ilə qədər nəşr olunmuş, lakin iqtisadi problemlər və abunələrin kəskin şəkildə azalması səbəbindən fəaliyyətini dayandırmışdır.

1919-1925-ci illər arasında ədibin 300-dən çox məqaləsi müxtəlif mətbuat səhifələrində yayımlanmışdır. Bu məqalələr yazıçının dövrün ictimai-siyasi məsələlərinə dair fikir və yanaşmalarını əks etdirir və onun mətbuat sahəsindəki təsirini açıq şəkildə nümayiş etdirir.

İdeoloji zorakılıq və sonrakı siyasi repressiyalar olmasaydı, Abdulla Qədri daha möhtəşəm felyetonlar, dərin mənalı gülüşlər, obrazlar və tiplər yaratmağı bacarardı. Onun “Əmir Ömər xanın qulluqçusu”, “Namaz oğrusu”, “Dəhşət” kimi romanları bu səbəbdən yarımçıq qalmışdır. Buna baxmayaraq, yazıçı özbək ədəbiyyatı və mətbuatı tarixində misilsiz nəsr əsərləri və felyetonları ilə öz imzasını yaratmışdır.

Araşdırmalar zamanı Azərbaycan-özbək ədəbi əlaqələrinin və bu əlaqələrin mətbuat sahəsindəki təsirinin, xüsusən “Molla Nəsrəddin” və “Müştüm” jurnalları əsasında üzə çıxdığı müəyyən edilmişdir. Cəlil Məmmədquluzadənin rəhbərliyi və redaktorluğu ilə nəşr olunan “Molla Nəsrəddin” jurnalının özbək satirası və mətbuatına təsiri konkret faktlarla dəstəklənmiş və araşdırmalar bu təsirin əsasını təşkil etmişdir. Tədqiqat zamanı Abdulla Qədirinin publisistik fəaliyyəti onun ümumi yaradıcılığının fəal və ictimai mahiyyət daşıyan bir sahəsi kimi araşdırılmışdır.

Bu fəslin üçüncü paragrafı **“Abdulla Qədri romanlarının Azərbaycan dilinə tərcümə məsələləri”** adlanır. Ədəbi-bədii təcrübənin inkişafında ən təsirli vasitələrdən biri də ədəbi əlaqələrin xarakterik cəhətlərini üzə çıxaran tərcümə sənətidir. Yazıçının

tərcüməçilik fəaliyyəti sayəsində dünya ədəbiyyatının ədəbi hadisə hesab olunan nümunələri ilə tanışlıq mümkün olmuşdur. Müstəqillik dövründə ədəbi əlaqələr, xüsusən də tərcümə məsələləri ilə sıx əlaqəli olmuşdur. Bu mənada, tərcümə məsələlərinə xüsusi əhəmiyyət vermək məqsədəuyğundur.

Abdulla Qədirinin tarixi romanlarının Azərbaycan dilinə tərcümə olunması həm yazıçının, həm də onun əsərlərinin Azərbaycanda tanınmasına və oxunmasına zəmin yaratmışdır. “Ötən günlər” romanının ilk dəfə 1928 və 1929-cu illərdə Azərbaycan dilçiliyinin görkəmli nümayəndələrindən olan özbək əsilli alim Xalid Səid Xocayev tərəfindən Azərbaycan dilinə tərcümə olunması Abdulla Qədirinin Azərbaycan oxucusuna tanıtılması istiqamətində atılmış ilk cəhdlərdən biri kimi qiymətləndirilə bilər.

“Ötən günlər” tarixi romanının ikinci nəşri 1933-cü ildə Bakıda həyata keçirilmişdir. Əldə olunan məlumatlara əsaslanaraq qeyd etmək mümkündür ki, bu nəşr “Otkan kunlər” adı ilə “Özdevnəşr” nəşriyyatında özbək dilində Bakıda çap olunmuşdur.

“Ötən günlər” tarixi romanı daha sonra 1979 və 1987-ci illərdə tərcüməçi, tənqidçi, ssenarist İshaq İbrahimov tərəfindən yenidən tərcümə edilmişdir. Xalid Səid Xocayevin və İshaq İbrahimovun tərcümələri arasında bir sıra fərqlər mövcuddur. Xalid Səid Xocayevin tərcüməsi özbək dilinə məxsus ifadələrin saxlanması, romanın orijinal versiyası ilə üst-üstə düşməsi və özbək xalqına məxsus milli ruhun qorunması baxımından olduqca qiymətlidir. Xalid Səid Abdulla Qədirinin dilinin orijinallığını qoruyaraq o dövrün qarışıq əlifbasından istifadə edərək əsəri tərcümə etmişdir.

“Ötən günlər” romanı rus dilinə şair, yazıçı-ədəbiyyatşünas və Qazaxıstanın ictimai-siyasi xadimi Oljas Süleymanov tərəfindən tərcümə edilmişdir. İshaq İbrahimov da sosializm realizm tələblərinə uyğun olaraq, romanı məhz Oljas Süleymanovun tərcüməsindən Azərbaycan dilinə çevirərək nəşr etdirmişdir.

Abdulla Qədirinin “Ötən günlər” romanı 1928-1929-cu illərdəki nəşri əsasında 2023-cü ildə latın qrafikalı əlifba ilə filologiya elmləri doktoru Almas Ülvi Binnətovanın kitaba “Ötən günlər”i nə üçün yenidən xatırladıq?!” adlı ön sözü və redaktorluğu ilə yenidən nəşr edilmişdir.

Abdulla Qədirinin “Mehrab əqrəbi” romanı 1970-ci ildə Yusif Məmmədov tərəfindən Azərbaycan dilinə tərcümə edilmiş və “Gənclik” nəşriyyatında çap edilmişdir.

Tədqiqat işinin bu fəslində əldə edilən elmi nəticələr iddiaçının aşağıdakı məqalələrində öz əksini tapmışdır: ^{30 31 32}.

Aparılmış araşdırmalar nəticəsində Abdulla Qədirinin şəxsiyyəti, ədəbi irsi və dövrünün mədəni-ədəbi mühiti geniş elmi əsaslarla tədqiq edilmişdir.

Tədqiqatın əsas qənaətləri aşağıdakı kimi ümumiləşdirilmişdir:

– Abdulla Qədirini yetişdirən ədəbi mühit, dövr və müasirləri haqqında tarixi-xronoloji səpkidə təsəvvür yaradılır;

– Cədid hərəkatının yaranmasını qaçılmaz edən ədəbi-ictimai-tarixi şəraitin tələb və ehtiyacları nəzərdən keçirilir, ona obyektiv elmi münasibət bildirilir;

– Cədid hərəkatının formalaşmasında, yetkin bir səviyyəyə gəlib çatmasında Abdulla Qədirinin müstəsna rolu, aparıcı müəlliflərdən biri kimi fəal iştirakı barədə yekdil elmi qənaətə gəlinir;

– Bir sənətkar kimi Abdulla Qədirinin ədəbi şəxsiyyət və irsi yetişdiyi ədəbi-mədəni mühitlə qarşılıqlı təmasda nəzərdən keçirilir;

– Epik növün Abdulla Qədirinin yaradıcılığında müstəsna yeri və mövqeyi barədə geniş təhlillər aparılır, yazıçının “Ötən günlər” və “Mehrab əqrəbi” kimi iri nəsr əsərlərində yaşanan dövrün ziddiyyətlərinə, insanların gün-güzəranına hakim dairələrin gətirdiyi məhrumiyyətlər münasibət hədəfi seçilir;

– Publisistikanın Abdulla Qədirinin yaradıcılığında yeri və mövqeyi, xüsusi olaraq “Müştüm” dərgisinin özbək mühitində baş

³⁰ Babayeva, Ş. Özbək satirik nəsrinin inkişafında Abdulla Qədirinin rolu. Slavyan Universiteti, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 99-cu ildönümünə həsr olunmuş “Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri” adlı XIII Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları. – Bakı: Ziqzaq, 2022. – s.161-164.

³¹ Babayeva, Ş. Cədid mətbuatı (“Müştüm” jurnalı əsasında). Abdulla Qədri adına Cizzaq Dövlət Pedaqoji İnstitutunun “Təhsildə filologiyanın inkişafının global problemləri” beynəlxalq elmi-praktik konfransının materialları. - Cizzaq, 7 may 2022. – s.253-257.

³² Babayeva, Ş. Cədid ədəbiyyatı və “Müştüm” jurnalı. “Mahmud Xoca Behbudinin irsi və Cədid mətbuatı araşdırmaları” adlı Beynəlxalq elmi panel. – Daşkənd, 19 yanvar, 2022. – s.161-171.

verən ictimai-siyasi hadisələrə, hakim dairələrin özbaşınalığına münasibət bildirmək üçün bir tribunaya çevrilməsi, felyeton janrının operativ və çevik bir janr yazısının yaradıcılığında müstəsna yeri faktlar əsasında üzə çıxarılır;

– Azərbaycan “Molla Nəsrəddin”i ilə “Müştüm”ü sələflər və xələflər səviyyəsində münasibət müstəvisinə çıxarılması, birincinin müstəsna rolu, mövzu və sənətkarlıq baxımından istiqamətverici rolu qarşılıqlı müqayisə əsasında müəyyənləşdirilir;

– Faktlara əsaslanaraq, Abdulla Qədinin “Müştüm” dərgisinin baş redaktoru deyil, fəal iştirakçısı olması qənaətinə gəlinir;

– Azərbaycan ədəbi-elmi fikrində Abdulla Qədiri irsinə maraqlı, onu doğuran səbəblər, Azərbaycan-özbək ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi münasibətlər sistemində baş verən hadisələr, bu olayların adekvat şəkildə ədəbi-bədii düşüncədə yaratdığı təbəddülatlarla əlaqədə araşdırmaya yönəldilir;

– Ədəbi əlaqələrin inkişafında Abdulla Qədiri yaradıcılığının iştirakı, Azərbaycan oxucusu üçün ədibin əsərlərində qaldırılan məsələlərin aktuallıq kəsb etməsi, oxşar tale yaşantıları kimi məsələlər diqqət mərkəzinə çəkilərək ümumiləşdirilir;

– Abdulla Qədiri şəxsiyyəti və irsinin Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında tədqiq olunması məsələsi ilk dəfə sistemli şəkildə öyrənilmişdir;

– Abdulla Qədiri romanlarının Azərbaycan dilinə tərcümə olunması tarixindən geniş bəhs olunur, bu tərcümələrin orijinaldan tərcüməsinin ayrı-ayrı mütərcimlərin şəxsində uğurlu və nöqsanlı tərəfləri obyektiv baxış bucağından dəyərləndirilir.

– Abdulla Qədinin “Ötən günlər” romanının müasir əlifbaya uyğunlaşdırılmasına olan zərurətlər barədə elmi qənaətə gəlinmiş, yeni nəşrin Azərbaycan oxucusu və ədəbiyyatşünaslığı üçün dəyəri xüsusi olaraq vurğulanmışdır.

Dissertasiyanın əsas məzmunu iddiaçının aşağıdakı məqalə və konfrans materiallarında öz əksini tapmışdır:

1. Babayeva, Ş. Abdulla Qədirinin “Mehrab əqrəbi” romanının poetikası. Filologiya məsələləri. – Bakı: “Elm və təhsil”, 2021, №8. – s.343-350.
2. Babayeva, Ş. Azərbaycan və özbək cədidçiləri (maarifçiləri) İ.Qaspiralının ideyaları müstəvisində. – Bakı: “Müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq” beynəlxalq elmi jurnalı, 2021, №1. – s.60-67.
3. Babayeva, Ş. “Ötən günlər” romanında ümumtürk folklor ənənələri // “O‘zbek tili va adabiyotini jahon miqyosida targ‘ib etish: natija va vazifalar” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjumani, – Toshkent: – 2021, 16 oktyabr. – s.331-339.
4. Babayeva, Ş. Abdulla Qədirinin “Mehrab əqrəbi” romanında qadın problemi məsələləri. II. Qarabağ Beynəlxalq İctimai və Humanitar elmlərdə müasir araşdırmalar konfransı. – Bakı: 10 noyabr, 2021. – s.473-479.
5. Babayeva, Ş. Cədid dramaturgiyası və teatrının təşəkkülü –“Bəxtsiz kürəkən” pyesi. – Bakı: “Filologiya və sənətşünaslıq” jurnalı, 2022, №1. – s. 214-220.
6. Babayeva, Ş. Abdulla Qədiri romanlarına nəzəri baxış. Bakı: “PoetikaZM” jurnalı, 2022, №1. – s.57-62.
7. Babayeva, Ş. Abdulla Qədirinin ədəbi axtarışları. – Gəncə: Xəbərlər məcmuəsi. “İctimai və humanitar” elmlər seriyası, 2022, №1(3). – s.138-144.
8. Бабаева, Ш. Тематика и образная система рассказов Абдуллы Кадири // Вчені записки ТНУ імені В. І.Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика // Том 33 (72). – 2022. – с. 19-24.
9. Babayeva, Ş. Cədid ədəbiyyatı və “Müşüm” jurnalı// “Mahmud Hoca Behbudi Mirası ve Cedit Basını Araşdırmaları” Uluslararası Bilimsel Panel. – Toshkent: – 19 yanvar, – 2022. – s.161-171.
10. Babayeva, Ş. Cədid mətbuatı (“Müşüm” jurnalı əsasında) // Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax Davlat Pedagogika Instituti “Ta’limda filologiyani rivojlantirishning global masalalari”

xalqaro ilmiy-amaliy anjumani materiallari. – Jizzax: – 7 may, – 2022. – b.253-257.

11. Babayeva, Ş. Özbək satirik nəsrinin inkişafında Abdulla Qədirinin rolu. Slavyan Universiteti, Ümummillı Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 99-cu ildönümünə həsr olunmuş “Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri” adlı XIII Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları. – Bakı: Ziqzaq, 2022. s. 161-164.
12. Mirzazoda, Sh. XX asr boshlaridaki Ўzbek va Ozarbayjon adabiətida dramatik janrlar takomili // Ўzbek tili va adabiəti jurnali. – Toshkent: Global Poligraf Dizayn. – 2023, № 4. – b.51-55.
13. Mirzəzadə Ş. Cədidizm dövründə ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni mühit // “O‘zbek va Ozarbayjon filologiyasining dolzarb masalalari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari [Matn] I Jild, – Xorazm: “Khwarezm travel” MChJ nashriyoti, – 2024, 15/16-aprel. – s.116-122.

Dissertasiya işinin müdafiəsi 29 aprel 2025-ci il tarixində saat 15⁰⁰ AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.05– Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ 1073. Bakı ş., Hüseyn Cavid prospekti, 117, Akademiya şəhərciyi, Əsas bina, IV mərtəbə, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elektron Akt zalı.

Dissertasiya işi ilə AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 12 mart 2025-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb:14.01.2025

Kağızın formatı: A5

Həcm: 41520

Tiraj: 100